

О.Л. РУБЦОВА

Національний ботанічний сад ім.М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

П'ЯТДЕСЯТ РОКІВ З ПІВНИКАМИ

Г.І. Родіоненко (зліва) та Л.І. Рубцов у повоєнні роки

Квітучі півники — мов земна веселка: сніжно-білі і майже чорні, небесно-блакитні і лимонно-жовті, рожеві і бронзово-брунатні, бузкові і пурпурно-вишневі... Вони ввібрали в себе всі кольори і відтінки, даровані Іридою — міфічною богинею веселки. У давньогрецькій легенді розповідається, що там, де ніжка богині Іриди торкалася землі, з'являлася чудова квітка, яку назвали на честь богині. В Україні ці рослини називають півниками.

© О.Л. РУБЦОВА, 2003

Півстоліття свого життя віддав вивченню цієї групи рослин доктор біологічних наук, селекціонер, якого називають "батьком півників" — Георгій Іванович Родіоненко.

У березні цього року Георгію Івановичу виповнилося 90 років. Але незважаючи на свій вік ентузіаст-квітникар продовжує працювати в Ботанічному саду Ботанічного інституту ім. В.Л. Комарова у Санкт-Петербурзі (Росія).

На долю Г.І. Родіоненка випало багато випробувань. Велика Вітчизняна війна закінчилася для нього у вересні 1944 р., коли в боях під Ригою він був тяжко поранений. Тільки в лютому 1945 р. він зміг повернутися до роботи в ботанічному саду. Те, що він побачив там, вразило його: на місці розкішних оранжерей стирчали іржаві скелети, заповнені величезною кількістю загиблих рослин. Парк, де майже кожне дерево було покалічено уламками снарядів, справляв не менш гнітюче враження.

Три роки повністю були віддані відновлюваним роботам. Тільки після цього з'явилося трохи часу, щоб обрати об'єкт для наукових досліджень. У зарос-

тах бур'янів молодий вчений знайшов кілька півників. Але перше знайомство з цією рослиною не викликало у нього захоплення. Тільки в 1947 р., вже після захисту кандидатської дисертації, Георгій Іванович обрав головним об'єктом своїх досліджень родину півникових (Iridaceae A.L. Juss.).

Для всебічного дослідження необхідно було вивчити види півників у природних умовах. Але на шляху до досягнення цієї мети виникло багато перешкод.

У боях за Батьківщину Г.І. Родіоненко втратив стопу і гомілку правої ноги і починати роботу після війни йому довелося на милицях. Але після тривалих тренувань йому вдалося призвичаїтися до протеза. З'явилася можливість брати участь в експедиційних дослідженнях, і Георгій Іванович став їх активним учасником, причому часто випереджав своїх колег у труднопрохідних гірських районах. З ризиком для життя він піднімався по гірських урвищах, збираючи рослини. Водночас він встигав відобразити у своїх нотатках особливості їхнього життя і навіть зробити малюнки.

З численних експедиційних подорожей на вченого найбільше враження справило відвідування пустельних районів Закавказзя, де він вперше побачив квітучі півники із секції Онкоциклус, яке ще більше зміцнилося у процесі роботи з сортами сучасної селекції. У подальшому захоплення півниками переросло в любов до цих рослин.

Експедиційні подорожі за рідкісними видами часто були дуже небезпечними. Близький друг Г.І. Родіоненка ботанік Б. Гавриленко завжди застерігав його, що там, де ростуть рідкісні види півників, треба бути дуже обережним, оскільки там завжди мешкає гюрза. Смертельно небезпечні змії немовби охороняють ці дивовижні рослини.

Сам Георгій Іванович розповідав про такий випадок, коли на Гіссарському хребті в Таджикистані він зіткнувся з ведмедем. Ніякої зброї, за винятком маленької лопатки, у нього не було. Єдиним захистом, який несподівано для ведмедя обрав хоробрий дослідник, став розбійницький свист. Ведмідь злякався і пішов геть.

Поступово створилась величезна колекція, яка стала основою для досліджень. У Ботанічному саду Ботанічного інституту ім. В.Л. Комарова було випробовано понад 7000 зразків родини Iridaceae. Цінність цієї колекції визначалась не лише тим, що більша її частина була зібрана в природних умовах, а й тим, що багато видів були представлені великою кількістю особин з різних районів їхніх ареалів.

У 1962 р. у Ботанічному саду на базі колекції Г.І. Родіоненка була створена спеціальна дуже рідкісна експозиція — іридарій, основне завдання якого — продемонструвати здатність людини перетворювати те, що нам дає природа. Сад півників складається з 16 секторів: на 10 з них показано еволюцію сортів, на інших — демонструються види дикої флори. Сіре вапнякове каміння вдало доповнює композицію.

Основну увагу в стаціонарних умовах Ботанічного саду Г.І. Родіоненко приділяв вивченню онтогенезу рослин. Це дало йому можливість відкрити ряд закономірностей їхнього життя. Кропітка багаторічна праця дала змогу Георгію Івановичу відновити вигляд предкових форм півникових, розкрити особливості еволюційних ознак та властивостей досліджуваних рослин.

Вивчаючи особливості будови та біології вегетативних органів півників учений дійшов висновку, що ці показники повинні відігравати винятково важливу роль при вирішенні питань філогене-

тичної систематики. Так, наприклад, для визначення меж роду *Iris* і для розподілення видів по підродових, секційних та інших групах особливості, які притамані будові та біології вегетативних органів взагалі та стебла зокрема, мають вирішальне значення.

За результатами багаторічних досліджень видів *Iris* і суміжних родів із залученням даних анатомії, генетики, враховуючи особливості онтогенезу, переваги та недоліки попередніх систем Г.І. Родіоненко розробив та опублікував у 1961 р. нову ботанічну класифікацію півників.

У 1961 р. вченим була захищена докторська дисертація та опублікована монографія "Род Ирис". У 1988 р. ця книга була перекладена англійською мовою й надрукована в Лондоні, а її автор був нагороджений медаллю "Пам'яті Майкла Форстера".

Г.І. Родіоненко є автором 150 статей та 7 книг. Багато з них перекладені на англійську, італійську та німецьку мови. Книга для школярів про субтропіки була надрукована навіть у Китаї.

Професор Г.І. Родіоненко плідно займався селекційною роботою, причому особливу увагу приділяв відбору зимостійких форм. Ним була одержана ціла низка чудових сортів півників: Абхазія, Андрей Князев, Аркадій Райкін, Васілій Алфьоров, Золото Канади, Курлен, Ленкорань, Молдова, Фіалка та інші.

Багато уваги приділяв вчений питанням збереження та раціонального використання диких видів. У своєму виступі на Міжнародному симпозиумі у Сен-Луїсі (США) Г.І. Родіоненко підкреслю-

вав, що одне лише видання Червоних книг не врятує види від загибелі, необхідна реальна праця щодо їх збереження та розмноження.

Результативність наукової роботи з півниками була відзначена Американським товариством ірисоводів (The American Iris Society). У 1999 р. професор Г.І. Родіоненко був першим, кого нагородили новою медаллю цього товариства — Варбуртон.

Георгій Іванович неодноразово бував у Києві, причому обов'язково відвідував Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка Національної академії наук України. Він дуже любляв прогулюватися його алеями, насолоджуватися пейзажами. Він спілкувався з багатьма українськими вченими, зокрема з доктором біологічних наук Й.Й. Сікурою, кандидатом біологічних наук М.П. Яценком. Особливо теплі стосунки склалися у нього з доктором біологічних наук професором Л.І. Рубцовим, з яким він був знайомий ще з часів спільної роботи в Ботанічному інституті в Ленінграді і вважав своїм "мудрим другом".

Зараз Георгій Іванович підсумовує свою п'ятдесятирічну працю з півниками та представниками інших родів родини Iridaceae. Складні наукові проблеми професор Г.І. Родіоненко завжди намагається викласти у доступній формі. Прикладом цього є його нова книга "Ирисы", яка нещодавно вийшла з друку.

Колектив Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка Національної академії наук України щиро вітає Георгія Івановича з 90-річчям і бажає йому здоров'я та нових творчих здобутків.